

ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО СТАНОВИТЬ ТАЄМНИЦЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Р. В. Бараннік,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
правознавства інституту
управління та права
Запорізького національного
технічного університету

П. Г. Назаренко,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
правознавства інституту
управління та права
Запорізького національного
технічного університету

Визначено зміст поняття таємниці досудового розслідування і судового розгляду кримінальної справи. Досліджено особливості правової охорони інформації, що становить таємницю дізнання, досудового слідства, а також судового розгляду у кримінальних справах.

Ключові слова: таємниця досудового розслідування, таємниця закритого судового розгляду, таємниця наради суддів, гласність кримінального процесу

Постановка проблеми. Важливою гарантією ефективного здійснення діяльності з розкриття та розслідування злочинів є така правова категорія, як таємниця слідства. Сьогодні охорона державою інформації, що становить різні види таємниці у кримінальному судочинстві, є необхідною складовою правосуддя. В рамках кримінального судочинства, одним з основних принципів якого є гласність, особливе значення мають таємниця наради суддів, а також таємниця закритих судових засідань. Неналежна правова охорона таємниць судочинства може призвести до небажаного розголошення інформації, що є конфіденційною, а також до інших негативних наслідків.

Аналіз останніх публікацій, в яких започатковано розв'язання проблем дотримання таємниці досудового розслідування і судового розгляду показує, що в тій чи іншій мірі їх торкалися в своїх наукових працях сучасні правознавці: Т. В. Авер'янова, В. В. Бірюков, О. М. Гумін, І. О. Копилов, В. В. Король, В. П. Лавров, О. М. Ларін, В. Г. Лісогор, З. В. Макарова, І. І. Мартинович, А. Є. Маслов, М. А. Михайлов, Г. О. Шлома та інші вчені-процесуалісти. Та попри значний ступінь наукової розробки цієї теми, у наш час деякі питання залишаються досить суперечливими та такими, що потребують подальшого врегулювання.

Метою статті є дослідження видів таємниць у кримінальному судочинстві, а також визначення особливостей правової охорони інформації, що становить таємницю дізнання, досудового слідства, а також судового розгляду кримінальних справ.

Професійні таємниці – це таємниці, довірені представникам певних професій громадянами з метою здійснення (захисту) своїх прав та законних інтересів. В основі професійних таємниць лежать особисті таємниці, захищені від розголошення правовими заборонами, які адресовані тим, кому ці таємниці за необхідністю довірені [1, 14].

Серед різновидів професійних таємниць – таємниці дізнання і досудового слідства, конфіденційні відомості, які оголошувалися і досліджувалися в закритому судовому розгляді, а також таємниця наради суддів.

Інформація, як об'єкт таємниці досудового розслідування і судочинства в цілому, – це сукупність відомостей про діяльність слідчих та судових органів, заплановані заходи, результати роботи, шляхи вдосконалення боротьби зі злочинністю, методи та засоби реалізації покладених завдань, а також відомості про осіб, предмети, події, процеси, що необхідні для ефективної правоохоронної діяльності [2, 176].

Розголошення інформації, що є таємницею слідства може призвести до дезорганізації роботи органів досудового слідства, негативно вплинути на всебічність, повноту й об'єктивність розслідування кримінальної справи. Тому ст. 121 Кримінально-процесуального кодексу України передбачає можливість розголошення даних досудового слідства лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визна-

ють можливим (наприклад, інформування слідчим чи прокурором зборів громадської організації чи трудового колективу за їх клопотанням про обставини вчиненого злочину (ч. 2 ст. 10 КПК України). До таких даних належать усі одержані під час розслідування відомості: показання допитаних осіб, результати очних ставок, обшуків, відтворення обстановки та обставин події тощо.

Недопустимість розголошення даних досудового слідства зумовлена тим, що гласність може перешкодити слідству – негативно вплинути на розкриття злочину, тому що обізнаність окремих зацікавлених осіб про хід і напрями розслідування, конкретні слідчі та інші процесуальні дії, вже вчинені або тільки заплановані, дозволить їм активно протидіяти зусиллям слідчого та органу дізнання шляхом знищення доказів, підмови і примушування до дачі неправдивих показань очевидців злочину, зміни своїх показань тощо [3, 75].

До того ж недопустимість розголошення даних досудового розслідування повинна гарантувати збереження в таємниці відомостей, конфіденційність яких охороняється законом.

У багатьох кримінальних справах особи, які залучаються до сфери кримінально-процесуальної діяльності, є свідками. Ці особи, наприклад при допиті, можуть надавати та отримувати інформацію, розголошення якої є небажаним для слідчого. До такої інформації можуть належати факти, повідомлені свідком, відомості про виклик його або інших свідків на допит, про результати слідчих дій тощо [4, 157]. Свідки можуть розголошувати інформацію як умисно, так і неумисно. Це певною мірою характерно і для потерпілих.

У процесі розслідування по кримінальній справі для отримання доказової інформації проводяться різноманітні слідчі дії. При безпосередньому їх проведенні чи після нього можливе розголошення інформації через учасників цих слідчих дій.

У слідчій діяльності поширеною є практика направлення слідчим експертові для дослідження матеріалів всієї кримінальної справи. Слідчі без особливої потреби разом з постановою про призначення експертизи направляють всі матеріали кримінальної справи, при цьому експерти не завжди попереджаються про нерозголошення даних досудового слідства відповідно до ст. 121 КПК України [5, 73].

Розголошенню сприяє також і відсутність суворого порядку зберігання матеріалів кримінальної справи. Нажаль, на практиці виникають питання, коли допускається утримання матеріалів

справи в столах службових кабінетів слідчих; недбале ставлення до матеріалів; поширення слідчими службової інформації в позаслужбовому, побутовому або службовому спілкуванні без належного дотримання вимог нерозголошення інформації тощо.

На думку І. І. Мартиновича, рішення і висновки в стадії досудового розслідування носять попередній характер, але вони після їх розголошення можуть сприйматися як безспірно встановлені, а тому виникає ризик їх переконуючого впливу на формування показань свідків та громадської думки [6, 52].

При здійсненні кримінально-процесуальної діяльності часто трапляються випадки, коли засоби масової інформації, незважаючи на встановлені законодавством обмеження на розголошення певної інформації, що становить, в тому числі, таємницю досудового слідства, висвітлюють кримінально-процесуальну діяльність на свій розсуд.

Випадків публікації у пресі даних досудового розслідування, що містять вказівки як на безперечно встановлені факти вчинення злочинів чи розголошують певні конфіденційні відомості, є чимало. Однак основну проблему тут складає не стільки недосконалість чинного законодавства, скільки некомпетентність окремих працівників правоохоронних органів і недостатня обізнаність у питаннях допустимості таких публікацій з боку журналістів [7, 171].

Ані ст. 121 Кримінально-процесуального кодексу, ані ст. 387 Кримінального кодексу України, яка встановлює відповідальність за розголошення даних досудового слідства або дізнання, не передбачають обов'язкової письмової форми попередження слідчим осіб, які брали участь у провадженні слідчих дій або були присутні при цьому, про обов'язок не розголошувати без його дозволу даних досудового слідства.

На нашу думку доцільно передбачити на законодавчому рівні обов'язкове взяття слідчим письмової підписки про нерозголошення інформації, що становить таємницю слідства з осіб, яким стали відомі певні дані та відомості, а також заборону розголошувати зазначені дані, які можуть слугувати в подальшому підставою для проведення закритого судового розгляду справи відповідно до ст. 20 КПК України.

На відміну від дізнання і досудового слідства, судовий розгляд кримінальної справи є гласним. Гласність у кримінальному процесі, як правило, визначається відкритим судовим розглядом.

Гласність кримінального судочинства полягає

у відкритості судових засідань, наданні всім громадянам права безпосередньо знайомитися у доступній формі з його ходом, тобто отримувати з можливістю поширення інформацію, яка безпосередньо пов'язана з реалізацією правових норм у сфері судочинства, характеризується процесуальною оформленістю, цілісністю і завершеністю при досудовому слідстві, а при судовому розгляді – ще й повнотою та послідовністю [8, 25].

Гласність кримінального судочинства є засобом формування громадської думки про судочинство, підвищення соціальної активності громадян, рівня їх правової, моральної та політичної культури, гарантією прав і законних інтересів громадян, реалізації принципів кримінального судочинства [9, 107].

Однак, ст. 20 КПК України містить положення, що обмежують гласність судового процесу. Йдеться про проведення закритого судового розгляду за мотивованою ухвалою суду у випадках, коли відкритий судовий розгляд справи може призвести до розголошення охоронюваної законом таємниці, коли цього вимагають інтереси забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей та близьких, у справах про злочини осіб, які не досягли шістнадцятирічного віку, у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості людини, з метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя особи чи таких даних, що принижують гідність особи [10].

На відміну від таємниці досудового розслідування, яка зберігає свою чинність до головного судового розгляду кримінальної справи (за винятком іншої охоронюваної законом конфіденційної інформації), таємниця закритого судового засідання не має часових рамок. Але в той самий час ми бачимо, що відповідальність за розголошення таємниці закритого судового засідання особами, що були присутні під час такого розгляду кримінальної справи, чинним законодавством не передбачена.

Ще одне виключення з правил реалізації принципу гласності роботи суду становить таємниця наради суддів. Але вона є однією із гарантій виконання конституційної вимоги незалежності суддів і підкорення їх лише закону. Вона покликана слугувати недопущенню стороннього впливу на суддів при постановленні вироку. Таємниця наради дозволяє суддям вільно висловлювати свою думку з будь-якого питання, що розглядається, відстоювати її, наводити аргументи, голосувати за те рішення, яке суддя вважає правильним та

справедливим.

Важливе значення має і та обставина, що кожен із суддів знає, що всі його висловлювання і судження залишаться у таємниці, не стануть набуток широкого кола осіб [11, 283], адже відповідно до положень ст. 322 КПК України судді не мають права розголошувати міркування, що висловлюються у нарадчій кімнаті.

Під час наради і постановлення вироку в нарадчій кімнаті можуть бути присутніми лише судді, які входять до складу суду в конкретній справі. Присутність у нарадчій кімнаті запасних суддів (запасних народних засідателів) або секретаря судового засідання та інших осіб неприпустима [12, 203].

Таємниця наради забезпечується також відсутністю протоколу і розголошенням тільки результатів голосування, а не його ходу.

У нарадчій кімнаті судді обговорюють і вирішують питання, які перелічені в ст. 324 КПК України. Ці питання головуючий послідовно ставлять на голосування, причому кожне питання у такій формі, щоб на нього можна було дати лише позитивну (стверджувальну) чи негативну (заперечувальну) відповідь. Нарада суддів проводиться з кожного питання, при цьому ніхто із суддів не має права утримуватися від голосування при винесенні рішення. Щоб усунути вплив особливого становища головуючого на інших суддів, особливо на народних засідателів, закон зобов'язує його голосувати останнім (ст. 325 КПК України).

Дотримання цього порядку в нарадчій кімнаті не фіксується в будь-якому процесуальному документі і в силу таємниці наради суддів не може бути перевірено вищестоящим судом при перегляді справи в апеляційному чи касаційному порядку. Жодних винятків із правила про таємницю наради суддів у КПК України не передбачено. Але в науковій літературі зустрічаємо міркування про наявність таких винятків.

Поділяючи погляди М. С. Строговича, зазначимо, що єдиний виняток із правила про таємницю наради суддів допускається лише у випадку провадження по обвинуваченню одного із суддів у зловживанні при постановленні вироку [13, 336–337]. Адже виникає потреба виявити всіх винуватих осіб з числа суддів, які брали участь у постановленні завідомо неправосудного вироку, та з'ясувати при цьому ступінь їх вини з метою індивідуалізації притягнення до відповідальності (можливо і кримінальної).

У зв'язку з цим, на нашу думку, може допускатися оголошення відомостей, що складають таєм-

ницю наради суддів, лише в закритому судовому засіданні або в закритому засіданні кваліфікаційної комісії суддів із забезпеченням недопустимості розголошення таких відомостей.

Таким чином, аналізуючи викладене вище, можемо зробити певні **висновки**. Такі правові інститути, як таємниця досудового розслідування і таємниця судового розгляду належать до категорії професійних таємниць. Однією з їхніх основних рис є та, що дані види таємниці об'єктивно впливають зі змісту кримінально-процесуальної діяльності, та являють собою обов'язкову умову її ефективного здійснення.

Для вирішення проблеми забезпечення збереження таємниці досудового розслідування і судового розгляду у кримінальних справах важлива роль належить відповідним криміналістичним прийомам і засобам, які створюють умови зі збе-

реження таємниці розслідування від розголошення. Визначення наявних і розроблення нових прийомів і засобів збереження таємниці, їх раціональне застосування у службовій діяльності є одним із важливих напрямів її вдосконалення.

На наш погляд чинний КПК України слід доповнити статтею «Недопустимість розголошення даних закритого судового засідання»: «При розгляді справи повністю або частково у закритому судовому засіданні головуючий попереджає всіх осіб, які беруть участь у справі, про недопустимість розголошення відомостей, що будуть оголошуватися і досліджуватися у закритому судовому розгляді, про відповідальність за статтею Кримінального кодексу, про що робиться відмітка у протоколі судового засідання і відбирається підписка».

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Петрухин И. Л.* Личная жизнь: пределы вмешательства / И. Л. Петрухин. – М.: Юрид. лит., 1989. – 192 с.
2. *Кузьмичов В. С., Лісогор В. Г.* Розголошення інформації, що становить таємницю досудового слідства / В. С. Кузьмичов, В. Г. Лісогор // Боротьба з організованою злочинністю й корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журнал. – К.: Міжвід. наук.-дослід. центр із проблем боротьби з організованою злочинністю, 2001. – № 4. – С. 173-183.
3. *Лісогор В. Г.* Збереження таємниці досудового слідства: правове регулювання / В. Г. Лісогор // Право України. – 2000. – № 8. – С. 75-77.
4. *Король В. В.* Засада гласності та її обмеження в кримінальному судочинстві України / В. В. Король. – Львів, 2002. – 217 с.
5. *Шлома Г. О.* Заходи підвищення забезпечення режиму службової таємниці в органах внутрішніх справ України як чинник інформаційної безпеки держави / Г. О. Шлома // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Удосконалення діяльності органів внутрішніх справ України з попередження й розкриття злочинів та інших правопорушень» (2 листопада 2007 р., м. Запоріжжя): У 2 ч. – Запоріжжя: Юрид. ін-т МВС України, 2007. – Ч. 1. – С. 71-74.
6. *Мартинович И. И.* Гласность в советском уголовном судопроизводстве / И. И. Мартинович. – Минск, 1968. – 76 с.
7. *Пронченко О.* Політико-правові засади функціонування засобів масової інформації в Україні: стан та перспективи розвитку / О. Пронченко // Гілея (науковий вісник): збірник наукових праць. – Вип. 9. – К., 2007. – С. 167-175.
8. *Шевченко С.* Свобода слова и тайна следствия / С. Шевченко // Законность. – 2001. – № 3. – С. 24-26.
9. *Коляда П. В.* Проблемы досудового слідства у кримінальному процесі / П. В. Коляда. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 208 с.
10. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1001-05>
11. *Михайлов М. А.* Регулювання поширення інформації у процесі розслідування / М. А. Михайлов // Наук. вісн. ДЮІ МВС України. – 2001. – № 3 (6). – С. 282-287.
12. *Аленин Ю. П.* Процессуальные особенности производства следственных действий / Ю. П. Аленин. – Кировоград: Центрально-Украинское издательство. – 2002. – 264 с.
13. *Строгович М. С.* Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович: В 2 т. – М.: Наука, 1970. – Т. 2. – 516 с.

Баранник Р. В., Назаренко П. Г. Особенности охраны информации, которая составляет тайну в уголовном судопроизводстве

Определено содержание понятия тайны досудебного расследования и судебного рассмотрения уголовного дела. Исследованы особенности правовой охраны информации, составляющей тайну дознания, досудебного следствия, а также судебного рассмотрения по уголовным делам.

Ключевые слова: тайна досудебного расследования, тайна закрытого судебного рассмотрения, тайна совещания судей, гласность уголовного процесса

Baranik Roman, Nazarenko Paulo. Specifics of protection of the information which makes secret in criminal trial

The content of the concept of secret pre-trial investigation and trial of criminal cases is stated. The specifics of the legal protection of information constituting a secret of inquiry, pretrial investigation, and proceedings in criminal cases are investigated.

Key words: secret of pre-trial investigation, secret of closed trial, secret of meetings of judges, transparency of the criminal process